

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ АТП В УМОВАХ ЗАГОСТРЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ БОРОТЬБИ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ

Нікітіна А.В., асистент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація. Стаття присвячена проблемам розкриття сутності управління економічною безпекою автотранспортних підприємств (АТП) в умовах загострення конкурентної боротьби на міжнародному ринку автотранспортних послуг. Виявлено, що за сучасних динамічних умов жорсткої конкуренції впровадження нових систем управління, які б охоплювали всі сфери функціонування підприємства і допомагали вирішувати проблеми забезпечення високого рівня економічної безпеки, є невідмінним підґрунтям для ефективного управління підприємствами, й економічною безпекою зокрема. Визначено, що управління економічною безпекою підприємства передбачає симбіоз двох таких аспектів як стратегічний та оперативний. Ідентифіковано суб'єкт управління економічною безпекою підприємства, в якості апарату управління цього суб'єкта. Під об'єктом управління запропоновано розуміти економічну безпеку підприємства, а також систему взаємопов'язаних елементів його економічної безпеки, які утворюють спроможність суб'єкта господарювання досягти свою місію за найбільш ефективного використання всіх наявних видів ресурсів в поточному і майбутньому періодах. Запропоновано модель системи управління економічною безпекою АТП, яка ілюструє взаємодію між підсистемами на основі прямих і обернених зв'язків, що реалізуються у горизонтальному і вертикальному напрямках у рамках накладених обмежень. Основні функції управління економічною безпекою підприємства згруповані у три основні блоки, а саме: вирішальний (D), який охоплює функції аналізу і планування; перетворювальний (R), що включає функції організації, мотивації і регулювання; інформаційно-контрольний (J), який займається збором, обробкою інформації й здійснює управлінський контроль. Обґрунтовано необхідність подальшого розвитку теоретичних аспектів економічної безпеки підприємств у розрізі впровадження комплексу превентивних заходів для мінімізації впливу загроз на ефективне функціонування суб'єкта господарювання.

Ключові слова: економічна безпека підприємств; загроза; система; управління економічною безпекою.

THE MANAGEMENT SYSTEM OF MTE ECONOMIC SAFETY UNDER CONDITIONS OF INCREASING COMPETITION ON THE INTERNATIONAL TRANSPORTATION SERVICES MARKET

Alina Nikitina

Kharkiv National Automobile and Highway University

Summary: The article reveals the essence of the economic safety management of motor transport enterprises (MTE) under the conditions of competition on the international market of road transport services market. In modern dynamic conditions of tough competition the introduction of new management systems which are encompassing all areas of the enterprise is an essential foundation for effective enterprise management and helps solve the problem of providing high level of economic security. It was determined that the enterprise economic safety management was symbiosis of two aspects such as strategic and operational. The subject is identified as the administrative apparatus. The object management is determined as the economic safety, and a system of interrelated elements of its economic security, which form the entity's ability to achieve its mission in the most effective use of all available types of resources in current and future periods. The model of management of MTE economic security was imposed/ It illustrates the interaction between the subsystems based on direct and inverse relationships implemented in horizontal and vertical directions within the restrictions. The main functions of management of economic security company grouped into three main blocks, namely: Critical (D), which covers the analysis and planning functions; converting (R), which includes the functions of the organization, motivation and control; Information and Control (J), which collects, processes information and carries out administrative control. The need for further development of the theoretical aspects of economic security companies in the context of the implementation of complex preventive measures to minimize the impact of threats to the effective functioning of the entity are grounded.

Keywords: economic safety, threat, system, management of economic security.

Постановка проблеми. Швидко змінювані умови, які утворились на міжнародному ринку автотранспортних послуг, зокрема: загострення конкурентної боротьби, підвищення вимог до технічного стану автопарку, відсутність підтримки з боку світового співтовариства – змушують українські автотранспортні підприємства (АТП) створювати

діяєві системи управління підприємством, за якої негативний вплив чинників зовнішнього середовища був би незначним. За таких обставин особливо гостро постають питання забезпечення власної економічної безпеки (ЕБ) зараз і в майбутньому, оскільки суб'єкти господарювання, у тому числі й підприємства, які здійснюють перевезення автомобільним транспортом, особливо гостро відчувають потребу у швидкій та гнучкій системі адаптації до постійних змін кон'юнктури міжнародного ринку.

Вагомі наукові здобутки були зроблені у висвітлення проблем, пов'язаних із стійкістю економічного розвитку й економічною безпекою підприємств (ЕБП), зокрема, такими провідними зарубіжними і вітчизняними науковцями як: О. Ареф'єва, А.В. Козаченко, В.П. Пономарева й А.Н. Ляшенко та інші. Незважаючи на досить широкий спектр досліджень щодо сучасних проблем і заходів із забезпечення ЕБП, всі вони, здебільшого, мають загальнонауковий, методологічний характер, тому актуальним є дослідження системи управління економічною безпекою АТП.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні фахівці економічну безпеку підприємства трактують таким чином: це стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнації її організаційної структури і статусу, а також перешкодами досягнення цілей розвитку [1, с. 17]. Деякі науковці, серед яких С. Ніколаюк, Д. Никифорчук, пов'язують економічну безпеку з категорією ризику і зазначають, що використання категорії ризику дозволяє значно підвищити ефективність управління підприємством, особливо у тому випадку, коли на зміну методам адміністративно-командного господарювання приходить система переважно ринкових взаємовідносин в економіці, коли відбувається різка децентралізація управління господарськими процесами в суспільстві [2, 3]. При цьому концепція ризику в стратегії забезпечення економічної безпеки включає два найважливіші елементи: оцінку ризику й управління ризиком. Оцінка ризику має експертний характер. Але недоліком цього підходу є той факт, що ризик-менеджмент на українських підприємствах практично не використовується, оскільки він є досить витратним, тому заходи, що передбачають процес забезпечення економічної безпеки підприємств є практично неможливим. Науковці А.В. Козаченко, В.П. Пономарева й А.Н. Ляшенко вважають, що підприємство знаходиться в зоні економічної безпеки, якщо його виробничо-господарська діяльність є прибутковою [4].

Невирішені питання у загальній темі дослідження. Достатньо глибоко досліджено у працях вітчизняних і зарубіжних учених необхідність, причини, функції та планування економічної безпеки в умовах трансформаційних процесів. Але, незважаючи на досить широку і розгалужену множину досліджень щодо заходів із забезпечення ЕБП, усі вони, здебільшого, мають загальнонауковий, методологічний характер. Питання вивчення сутності, якісних ознак економічної безпеки АТП, розробки системи управління економічною безпекою та її впровадження на сучасних автотранспортних підприємствах у ринковій економіці залишаються поза увагою більшості науковців. Отже, об'єктивна необхідність розвитку теоретико-методичного забезпечення цих наукових завдань зумовила актуальність проведеного дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є узагальнення, поглиблення і розвиток теоретичних засад ЕБП.

Реалізація поставленої мети зумовила вирішення таких завдань:

– детермінація основних підходів до визначення управління економічною безпекою підприємства;

– удосконалення системи управління економічною безпекою АТП.

Теоретико-методологічні засади цього дослідження охоплюють такі загальнонаукові підходи як комплексний аналіз і синтез, логічні прийоми.

Виклад основного матеріалу. За сучасних умов розбудови економіки України підприємство стикається з проблемою створення й управління системою економічної безпеки, оскільки на суб'єкт господарювання впливає велике розмаїття чинників, як позитивного, так і негативного характеру, вплив яких може істотно зменшити або у найгіршому випадку зруйнувати середовище, де існує підприємство.

Беручи за основу наукові погляди [5, 6, 7], за якими формою реального втілення управлінських впливів є система управління, що втілює в собі сукупність взаємодіючих системоутворюючих компонентів, якими є суб'єкт (керівна підсистема), об'єкт (керована підсистема) і зовнішнє середовище, у контексті даного дослідження під суб'єктом управління економічною безпекою підприємства вбачаємо апарат управління цього суб'єкта (відокремлені служби, органи управління, керівники, менеджери, спеціалісти із розподіленими між

ними управлінськими функціями, повноваженнями й обов'язками, що відображено на організаційній структурі управління), під об'єктом управління – ЕБП, а також систему взаємопов'язаних елементів його економічної безпеки, які утворюють спроможність суб'єкта господарювання досягти свою місію за найбільш ефективного використання всіх наявних видів ресурсів в поточному і майбутньому періодах, за мінімально можливих втрат і часового інтервалу, які є прийнятними й економічно обґрунтованими для керівників підприємства, а як зовнішнє середовище – релевантне оточення його економічної безпеки.

Використовуючи системний і кібернетичний підхід, зобразимо систему управління економічною безпекою АТП у вигляді, по-перше, сукупності керуючої і керованої підсистем, розуміючи існування доведеної тези стосовно наявності декомпонованості на базові елементи більшості систем для зниження невизначеності складної системи і формування вимог до останньої. По-друге, у вигляді дворівневої ієрархічної системи, якій притаманні такі властивості: вертикальна декомпозиція або багаторівнева ієрархія, пріоритетність дій верхній рівнів перед нижніми, залежність рішень, що приймаються на верхніх рівнях, від результатів, одержаних на нижніх рівнях, а отже, наявність обернених зв'язків у системі. По-третє, зображення системи управління обов'язково включає контури управління економічною безпекою АТП у розрізі її функціональних складових.

Виокремлюючи цикли управління, тобто «сукупність функцій управління, що виконуються в системі при зміні середовища» [2, с. 11], на підґрунті представленої структури визначимо зміст системи управління економічною безпекою АТП. Беручи до уваги те, що запропонована система управління є ієрархічною, вважаємо виділити розширений й елементарний цикл керуючої підсистемі, при чому елементарний цикл завжди виступає оперативним відносно розширеного.

Під функцією управління розуміємо відособлений напрям роботи, який є певною характеристикою того, що робить і повинна робити управляюча система. Загальними є такі функції, які є важливою частиною управлінського циклу, направлена на кожний об'єкт управління і визначає функціональний розподіл і спеціалізацію управлінської праці, а саме: планування, організація, координація, мотивація, контроль. Розмежуючи головні характеристики й особливості системи управління економічною безпекою АТП, подальшим етапом декомпозиції функції управління стає їх компонування у три основні блоки, а саме: вирішальний (D), який охоплює функції аналізу і планування; перетворювальний (R), що включає функції організації, мотивації і регулювання; інформаційно-контрольний (J), який займається збором, обробкою інформації й здійснює управлінський контроль [8]. Важливим у розширеному циклі також є виокремлення блоку поліпшення економічної безпеки (ESI) через те, що управління ЕБ АТП охоплює не тільки забезпечення власне управління визначеною категорією, але й організацію робіт із удосконалення та поліпшення останньої. У розширеному й елементарному циклах систематизація управлінських функцій є однаковою, але їх зміст різний. Так, інформація щодо напрямів розвитку, вимог та впливу зовнішнього середовища надходить від системи загального менеджменту підприємства, а інформація щодо місії та основних цілей діяльності АТП та їх досягнення – від системи стратегічного управління підприємством.

Враховуючи отриману інформацію, формулюються цілі управління економічною безпекою АТП у межах вирішального блоку. Підкреслимо, що головною метою управління економічною безпекою підприємства є гарантування стабільного і максимально ефективного функціонування суб'єкта господарювання тепер та високий потенціал розвитку в майбутньому. На підґрунті визначених цілей управління економічною безпекою підприємства ідентифікуються основні задачі та приймаються рішення щодо планування ресурсів для забезпечення їх реалізації. Реалізація функції аналізу, зміст якої полягає в аналізі зовнішнього середовища, діагностиці внутрішнього середовища АТП, виявленні відхилень запланованих і фактичних показників та їх причин, обґрунтуванні управлінських рішень для усунення останніх, у вирішальному блоці представлена у вигляді зворотного зв'язку від інформаційно-контрольного блоку. У розширеному циклі в інформаційно-контрольному блоці здійснюється оцінювання рівня економічної безпеки, виявлення основних функціональних складових останньої, контроль за дотриманням цілей управління ЕБ, виокремлюються основні загрози та заходи щодо їх мінімізації.

На рис. 1 представлено зміст системи управління економічною безпекою АТП, яка функціонує таким чином. Інформація, яка надходить до керуючої підсистемі на рівень розширеного циклу може бути двох видів. На основні систематизованої інформації щодо управління економічною безпекою АТП, яка надходить до блоку поліпшення ЕБ, створюються відповідні бази даних.

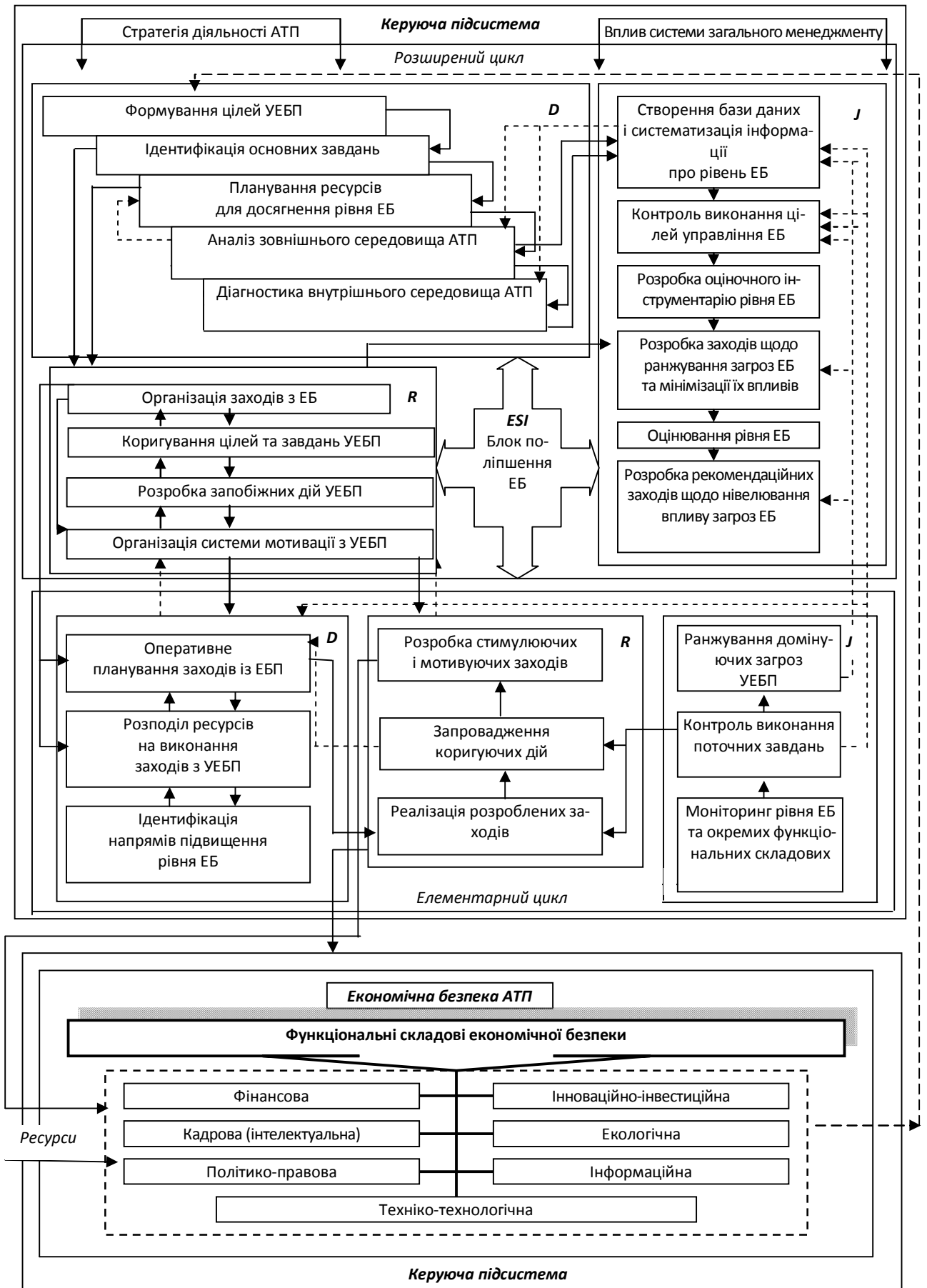

Рисунок 1 – Система управління економічною безпекою АТП

Потім ґрунтуючись на інформації, що надійшла із вирішального блоку та блок поліпшення, реалізуються функції організації, координації і мотивацій. Під організацією заходів із економічної безпеки АТП передбачається розподіл обов'язків, зобов'язань та відповідальності за їх дотриманням між усіма учасниками процесу управління ЕБ. Узгодженість цілей функціонування управлінського процесу досягається шляхом реалізації функції координації.

Створюючи певні системи спеціальних матеріальних і моральних стимулів, для спонукання працівників АТП з метою підвищення якості й ефективності організації робіт із забезпечення максимальної ефективності функціонування АТП та забезпечення необхідного рівня економічної безпеки реалізується функція мотивації. До елементарного блоку потрапляють управлінські рішення, які були прийняті у перетворювальному блоці розширеного циклу. Першим шагом у вирішальному блоці елементарного блоку стає здійснення оперативного планування управління економічною безпекою та напрямів його поліпшення. Забезпечуючи функціонування заходів із забезпечення ЕБ АТП у рамках встановлених планів, оперативне планування включає внесення певних змін у структуру ресурсів на виконання заходів із забезпечення економічної безпеки.

До перетворювального блоку передається дана інформація у вигляді конкретних завдань, здійснення яких стає можливим на основі управлінських впливів перетворювального блоку розширеного циклу та вирішального блоку елементарного блоку. У свою чергу, ідентифікація напрямів підвищення рівня економічної безпеки реалізується шляхом розробки певних корегуючих заходів та управлінських дій, доцільність яких базується на даних, що надходить із інформаційно-контрольного блоку елементарного циклу. В останньому збирається інформація щодо функціонування АТП та реалізації заходів із забезпечення економічної безпеки, визначення невідповідностей й аналіз відхилень між фактичними і запланованими показниками. Саме тому об'єктивним кроком стає запровадження безперервного моніторингу для вимірювання рівня ЕБ та рівня домінуючих загроз, а також проводити аналіз причин виникнення встановлених невідповідностей та відхилень за показниками. Націлюючись на запобігання повторення виявлення таких розбіжностей, розробляються коригуючі дії в перетворювальному блоці елементарного циклу. Потім інформація у вигляді зворотного зв'язку з інформаційно-контрольного блоку елементарного циклу передається до вирішального блоку, де ідентифікуються основні напрями поліпшення економічної безпеки, що, в свою чергу, потрапляє до відповідного блоку, а також до блоку контролю виконання процесів розширеного циклу, де їх оцінюють з метою подальшого аналізу функціонування АТП та забезпечення його економічної безпеки. На підґрунті використання системно-кібернетичного підходу розроблено систему управління економічної безпеки АТП, яка являє собою дворівневу ієрархічну структуру, на відміну від існуючих, виокремлює контури управління економічною безпекою й їх взаємозв'язок. Представлено обґрунтування змісту системи управління економічної безпеки АТП через призму ідентифікації основних управлінських функцій.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що управління економічною безпекою підприємства займає особливе місце в системі управління підприємством, оскільки в ринковій економіці під час загострення конкурентної боротьби на міжнародному ринку автотранспортних послуг саме воно підсилює адаптивність, конкурентоздатність бізнесу, забезпечуючи інтеграцію економічних процесів на підприємстві та зв'язуючи разом внутрішні ресурси й зовнішнє середовище. Крім того, поєднуючи у собі цілеспрямовані систему моніторингу стану і динаміки розвитку підприємства та маючи на меті завчасне попередження небезпеки і вживання необхідних заходів захисту і протидії загрозам і успішного функціонування у майбутньому, управління економічною безпекою підприємства передбачає проведення діагностики стану підприємства, що дозволяє достатньо дослідити комплекс чинників, які загрожують діяльності суб'єкта господарювання.

Перелік посилань:

1. Мочерний С. В. Економічна безпека в контексті державного суверенітету України / С. В. Мочерний, О. В. Плотніков // *Економіка України*. – 1998. – №4. – С. 4-12.

2. Анфілатов В. С. Системний аналіз в управленні / В. С. Анфілатов, А. А. Емельянов, А. А. Кукушкин; [под ред. А. А. Емельянова]. – М. : *Фінанси і статистика*, 2002. – 368 с.

3. Нікітіна А. В. Розвиток теоретичних засад економічної безпеки підприємства / А. В. Нікітіна // *Сталий розвиток економіки : Всеукраїнський науково-практичний журнал*. – Хмельницький: *Університет економіки і підприємництва, Інститут економіки, технології і підприємництва*, 2011. – С. 82-86.

4. Пономаренко Л. А. Основы экономической кибернетики: [підруч.] / Л. А. Пономаренко. – К. : Київ. нац. торг.-екоп. ун-т, 2002. – 432 с.
5. Нікітіна А. В. Система управління економічною безпекою підприємств / А. В. Нікітіна // Збірник наукових праць. Економічні науки. – Чернівці : Книги – XXI. – 2012. – Вип. 8. – С. 255-264.
6. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения / А. В. Козаченко, В. П. Пономарев, А. Н. Ляшенко. – К. : Либра, 2003. – 279 с.
7. Фатхудинов В. Г. Производственный менеджмент / В. Г. Фатхудинов. – СПб. : Питер, 2003. – 491 с.
8. Криворучко О. М. Менеджмент якості на підприємствах автомобільного транспорту: теорія, методологія і практика : [монографія] / О. М. Криворучко. – Х. : ХНАДУ, 2006. – 404 с.
9. Криворучко О. М. Менеджмент бізнес-процесів автотранспортних підприємств : [монографія] / О. М. Криворучко, Ю. О. Сукач. – Х. : ХНАДУ, 2012. – 244 с.
10. Шинкаренко В. Г. Управление конкурентоспособностью предприятия / В. Г. Шинкаренко, А.С. Бондаренко. – Х. : Изд-во ХНАДУ, 2003. – 186 с.

Стаття надійшла: 20.03.2015 р.
Рецензент: д.е.н., доц. Горовий Д.А.

УДК 005.12

JEL Classification: C 880

МОДЕЛИ И МЕТОДЫ ОЦЕНИВАНИЯ УСТОЙЧИВОСТИ ПРОИЗВОДСТВЕННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Ревенко Д.С., к.э.н., доцент

Национальный аэрокосмический университет им. Н.Е. Жуковского
«Харьковский авиационный институт»

Аннотация. Обозначено, что в современных динамично меняющихся условиях внешней среды для функционирования производственно-экономических систем все большую актуальность приобретают вопросы моделирования и управления экономической устойчивостью. Проведенный анализ публикаций показал, что вопросы разработки и внедрения моделей и методов оценивания устойчивости производственно-экономических систем разного уровня, не получили достаточного развития, что и обусловило цель исследования – обзор и анализ моделей и методов оценивая уровня устойчивости производственно-экономических систем. Предмет исследования – экономико-математические модели и методы оценивая уровня устойчивости производственно-экономических систем.

Указано, что процесс обеспечения устойчивого функционирования производственно-экономических систем включает в себе решение большого количества сложных задач, среди которых значительный объем занимают процессы моделирования их экономической устойчивости. В статье усовершенствовано понятие экономической устойчивости, как способности системы противостоять дестабилизирующим воздействиям и изменениям внешней и внутренней сред благодаря эффективному использованию ресурсов, а также ее умение адаптироваться к этим изменениям, сохраняя при этом свой устойчивый потенциал, целостность структуры в долгосрочной перспективе.

Обзор моделей и методов оценивания устойчивости производственно-экономических систем показал, что на сегодня существует три основные группы: модели и методы, в основу которых положены интегральные модели; наборы показателей-индикаторов и пределы их изменения, которые характеризуют экономическую устойчивость системы; критериальные условия экономической устойчивости.

Проведенный обзор позволил сделать выводы, что на данный момент существует объективная необходимость усовершенствования и дальнейшей разработки моделей и методов оценивания уровня экономической устойчивости производственно-экономических систем. Обозначено, что разрабатываемые модели и методы должны быть основаны на более формализованном аппарате моделирования, отражать функциональные составляющие как внутренней, так и внешней сред систем, а также баланс между негативными и позитивными факторами.

Ключевые слова: экономическая устойчивость, производственно-экономическая система, экономико-математическое моделирование.